

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

BAKALAVR PİLLƏSİ ÜÇÜN

İxtisas-050201 Filologiya (fars dili və ədəbiyyatı)

Fənn – İF–B14 Üslubiyyat və ritorika

(III kurs)

Bakı – 2022

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

BAKALAVR PİLLƏSİ ÜÇÜN

İxtisas-050201 Filologiya (fars dili və ədəbiyyatı)

Fənn – İF–B14 Üslubiyyat və ritorika

(III kurs)

BDU TMSŞ yanında Tədris vəsaitlərinə qrif verilməsi üzrə daimi fəaliyyət göstərən Komissiyanın 00.01.20 tarixli 00 sayılı qərarı ilə fənn proqramı kimi təsdiq edilmişdir.

Bakı – 2022

Tərtib edən:

Şahin Kamal oğlu Yusifli

BDU-nun İran filologiyası kafedrasının müəllimi

Elmi redaktor:

prof. Kazımov M.D

BDU-nun İran filologiyası kafedrasının müdiri

Rəyçilər:

1. AMEA - Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin "Komparativistika və bədii tərcümələr" şöbəsinin müdiri

f.ü.e.d. Əlibəyli Ş.Ə

2. BDU-nun İran filologiyası kafedrasının dosenti **Məmmədova.Ə.B**

“Çaxmaq” nəşriyyatı, 2022

İzahat vərəqi

“Üslubiyyat və nitq mədəniyyəti” fənni Bakı Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsinin “Filologiya (fars dili və ədəbiyyatı)” ixtisasının bakalavr pilləsinin V semestəri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Proqramda bu fənnin tədrisinə 45 saat müəhazirə, 15 saat məşğələ olmaqla 60 saat ayrılmışdır.

Fənnin tədrisində **məqsəd**:

- Filologiya ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə dilin daxili imkanları ilə tanış etmək;
- Dilin fonetikasi, leksikası və qrammatikasının nəticələrinə əsaslanaraq, səslərin, sözlərin, ifadələrin, cümlələrin və eləcə də bütün qrammatik qaydaların məhz məna və təsir qüvvəsi cəhətdən ölçülüb seçilməsini öyrətmək;
- Tələbələrin müvafiq üslublar üzrə dilin üslubi nəzəriyyəsi ilə tanış etmək;
- Tələbələrə dilin ifadə vasitələrindən məqsədəuyğun şəkildə istifadəsini aşılamaq;
- Tələbələrə fars dilinin ədəbi və məişət üslubları arasında yaranan fərqliliklərlə tanış etmək;
- Tələbələrə nitq mədəniyyətinin şərtləri və etiketlərlə tanış etmək;
- Müxtəlif üslublar üzrə dilin leksik hədlərinin və qrammatik quruluşunun qarşılıqlı əlaqəsini öyrənmək;

Bu fənn sayəsində tələbələr fars dilinin funksional üslublar sahəsini, onun növlərini, üslubi hadisələri, dilin daxili imkanları hesabına təşkil edilən üslubu fiqurları, üslublar arası qarşılıqlı münasibətləri öyrənəcəklər.

Yiyələnməlidir:

- Fars dilinin funksional üslublarının məqsəd və funksiyalarına;
- Fars dilinin tətbiq sahələrində funksional üslublarının işlənmə hallarına;
- Fars dilinin nitq mədəniyyətinin nəzəri məsələlərinə;
- Üslubların praktiki istiqamətdə istifadə imkanlarına;

Mövzular üzrə saatların paylanması

№	Mövzular	Cəmi	o cümlədən		
			müh.	məş.	fərdi iş
1	Üslubiyyat anlayışı və onun predmeti		2	1	-
2	Üslubi funksiya		2		
3	Fars dilinin fonetik üslubu		2	1	1
4	Fars dilinin leksik üslubiyyatı		2	1	-
5	Ümumişlək leksika		2	1	1
6	Sinonim, antonim və omonimlərin üslubi istifadəsi		4	1	1
7	Frazeoloji vahidlərin üslubi istifadəsi		2	1	1
8	Fars dilində qrammatik üslub		2	1	-
9	Təsvir və ifadə vasitələri		3	1	1
10	Üslubi fiqurlar		2	1	-
11	Durğu işarələrinin linqvistik imkanları		2		-
12	Fars dilində elmi üslub		2	1	1
13	Fars dilində rəsmi-işgüzar üslubu		2	1	1
14	Fars dilində KİV və publisistik üslub		4	1	1
15	Fars dilində gündəlik ünsiyyət üslubu		4	1	1
16	Fars dilində bədii ədəbiyyat üslubu		4	1	1
17	Fars dilində nitq mədəniyyətinin əsas aspektləri		2	1	-
18	Etiket və nitq ünsiyyəti mədəniyyəti		2		-
	Cəmi:	70	45	15	10

Mövzular və onların məzmunu

Məşğələ 1. Üslubiyyat anlayışı və onun predmeti

Üslubiyyatın predmeti. Üslubiyyatın əsas problemləri. Üslubiyyatın funksional xüsusiyyətləri. Üslub və dil arasında əlaqələr. Dil vasitələrinin istifadə olunma imkanları. Üslub və üslubiyyat anlayışı. Funksional bölgünün əmələ gəlməsi. Üslubların formalaşmasında ekstralinqvistik və linqvoüslubi amillər.

Məşğələ 2. Üslubi funksiya

Üslubi funksiyanın mahiyyəti. Effektiv kommunikasiya yaradılması yolunda dil vasitələrinin istifadə imkanları. Üslubi məzmunyaratma. Dilin funksional üslubi vəziyyəti. Ekspressiv funksiya. Konstruktiv funksiya. Akkumulyativ funksiya. Kommunikativ funksiya.

Məşğələ 3. Fars dilinin fonetik üslubu

Fars dilində tələffüz qaydaları. Müasir ədəbi üslub. Ədəbi danışiq və dialektlərarası fərqliliklər. Səsdüşümü hadisəsi. Səslərin əvəzlənmə qaydaları. Poetik əlamətlərin dilin fonoloji sisteminə təsiri. Sadə xalq danışiq dilində səslərin dəyişmə yolları.

Məşğələ 4. Fars dilinin leksik üslubiyyatı

Fars dilinin lüğəvi bazası barədə məlumat. Leksik fondun inkişaf yolu. Funksional-neytral leksika. Funksional üslubi leksika. Ümum-İran dialektik leksikası, regional-dialektik leksika. Fars dilinin leksik üslubunun resurları. Kitab-yazı leksikası. Terminoloji leksika və onun işlənmə hədləri.

Məşğələ 5. Ümumişlək leksika

Ümumişlək leksikanın xarakteristikası. Ümumişlək leksikanın nitq janrları ilə əlaqəsi. Ümumişlək leksikanın sosial-iqtisadi, mədəni və elmi inkişafı ilə əlaqəsi. İdiomlar və onların fars dilinin lüğət fondunda yeri. Frazeoloji vahidlərin ümumişlək leksikada yeri.

Məşğələ 6. Sinonim, antonim və omonimlərin üslubi istifadəsi

Ekspressiv və emosionallıq kimi ümumi çalarlara xidmət edən hadisələr. Sinonimiya hadisəsi. Antonimiya hadisəsi. Omonimlər. Sözlün situativ istifadəsində sinonimik və antonimik fərqlər. Ekvivalentlik hadisəsi.

Məşğələ 7. Frazeoloji vahidlərin üslubi istifadəsi

Frazeoloji və paremioloji vasitələrin üslubi imkanları. Nitq janrlarına görə frazeoloji vahidlərin istifadəsi. Predmet və hadisələrin xarakterinin öyrənilməsində frazeoloji vahidlərin rolu. Frazeoloji birləşmələrin funksional üslublarda yeri. Frazeoloji interpretasiya hadisəsi. Təlimlərə əsaslanan frazeoloji birləşmələr.

Məşğələ 8. Fars dilinin qrammatik üslubu

Nitq hissələrinin funksional üslublarda yeri. Kitab-yazı mətnləri və məişət üslubunda istifadə olunan qrammatik kateqoriyaların təsnifatı. Əsas və köməkçi nitq hissələrinin kontekstual istifadəsi. İsim və feillərin işlənmə nisbəti. Sifət və əvəzliliklərin işlənmə nisbəti. Mürəkkəb cümlə konstruksiyaının işlənmə nisbəti.

Məşğələ 9. Təsvir və ifadə vasitələri

Fikrin ifadəsində ekspressivliyi artıran amillərin ümumi səciyyəsi. Effektiv təsir yaratmada təsvir və ifadə vasitələrin rolu. Fars dilinin funksional üslublarında daha çox rast gəlinən bədii təsvir və ifadə vasitələri vasitəsi. Bədii təyin. Təşbeh. Kinayə. Metafora. Mübaliğə.

Məşğələ 10. Üslubi fiqurlar

Emosionallığa xidmət edən sintaktik konstruksiyalar. Anafora. Epifora. Susma. Ritorik sual. Təkrir. Ellipsis və İnversiya hadisələri. Lakonik nitqi şərtləndirən amillər.

Məşğələ 11. Durğu işarələrinin linqvistik imkanları

Fars dilində punktuasiyanın istifadə tarixi. Fars dilində istifadə olunan durğu işarələri. Durğu işarələrinin ekspressivliyə xidməti. Durğu işarələrinin kitab-yazı mətnlərində məna əlaqələrinin yaradılmasında rolu. Funksional üslublarda istifadə olunan durğu işarələr.

Məşğələ 12. Fars dilində elmi üslub

Elmi üslub informasiyanın mövcudluq forması kimi. Elmi üslubun formalaşmasına bilavasitə təsir edən amillər. Fars dilində elmi üslubun xarakterik göstəriciləri. Məqalə dili və onun yazılma forması. Terminlər və onların istifadə imkanları. Konservativ farsdilli elmi üslub. Elmi üslubun janrları.

Məşğələ 13. Fars dilində rəsmi-işgüzar üslubu

Rəsmi-işgüzar üslubun məqsəd və funksiyaları. Rəsmi-işgüzar üslubun formalaşmasına bilavasitə təsir edən amillər. İstifadə olunma sahələri. Rəsmi-işgüzar nitqin üslubi əlamətləri. Sənəd dili. Rəsmi sənədləri leksik mənzərəsi. Məktub forması. Ərizə forması.

Məşğələ 14. Fars dilində KİV və publisistik üslub

Kütləvi informasiya vasitələri və publisistik üslubunun məqsəd və funksiyaları. İnternet məkanında formalaşan KİV dilinin xarakterik xüsusiyyətləri. Tətbiq sahəsi. Publisistik mətnin əsas elementləri. Müsahibələr. Televiziya çıxışları. Qəzet dili. Məişət leksikasının müşayiət olunduğu audio-video çıxışlar.

Məşğələ 15. Fars dilində gündəlik ünsiyyət üslubu

Gündəlik ünsiyyət üslubunun məqsəd və funksiyaları. Ədəbi və qeyri-ədəbi vahidlərlə müşayiət olunan nitqlər. Tətbiq sahəsi. Üslubi əlamətləri. Ləhcə və dialektik ünsürlərin gündəlik üslubda yeri. İnternet məkanında formalaşan məişət farsçası. Dialoq forması. Monoloq forması.

Məşğələ 16. Fars dilində bədii ədəbiyyat üslubu

Fars dilində bədii ədəbiyyat üslubu. Üslubi əlamətləri. Tətbiq sahəsi. Nəzm dili. Farsdilli şeirdə dil vahidləri əsasında yaradılan poetizmlər. Nəsr dili. Müəllifin dili. Drammaturgiya dili. Poetik fiqurlar. Puntuasiyanın bədii ədəbiyyat üslubunda əhəmiyyəti.

Məşğələ 17. Fars dilində nitq mədəniyyətinin əsas aspektləri

Nitq mədəniyyətinin əsas aspektləri. Effektiv ünsiyyəti doğuran amillər. Nitq mədəniyyətinin komponentləri. Nitq mədəniyyətinin göstəriciləri. Mədəni nitqin şərtləri. Nitq davranış normaları. Düzgün nitq.

Məşğələ 18. Etiket və nitq ünsiyyəti mədəniyyəti

Ünsiyyət kommunikativ mexanizm kimi. Etiket və nitq ünsiyyəti mədəniyyəti. Rəsmi salamlama və vidalaşma. Müraciət formaları. Minnətdarlıqla bağlı vahidlərin istifadə yerləri. Komplimentlər və təarof sistemi. Ünsiyyət atmosferini yaradan amillər.

Ədəbiyyat

Azərbaycanca dilində :

1. Abdullayev.N.Ə. Nitq mədəniyyətinin əsasları. Dərs vəsaiti. Bakı, 2013, 277 səh.
2. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Bakı. Elm. 1990
3. Ağayeva.İ. Bədii və elmi üslub. Bakı. 1988
4. Cavadov.Ə. Elmi üslubun leksik xüsusiyyətləri. Bakı. 1983
5. Cavadov.Ə. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Bakı.1990
6. Dəmirçizadə.Ə. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Bakı. 1962
7. Əfəndiyeva. T. Bədii dilin üslubiyatı. Bakı. 1981
8. Əliyev.Ə. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin bədii üslubu. Dok.dis., Bakı.1975
9. Quliyeva.A.R. Müasir Azərbaycan dili üslublarının qarşılıqlı əlaqəsi. Bakı. 1994
10. Quliyeva.M.N. Klassik Şərq bəlağəti və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı. 1999
11. Məmmədov.N.N. Ərəb dilinin üslubiyatı və nitq mədəniyyəti. Dərslik. Bakı. 2017. 296 s.

Rus dilində:

12. Виноградов.В.В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика. Москва. 1963
13. Пейсигов Л. С. Лексикология современного персидского языка. М., 1975. – 206 с.
14. Романченко. А.А. Специальные терминологический словарь персидского языка. М.,2007
15. Рубинчик Ю. А. Грамматика современного персидского литературного языка. М., 2001. – 600 с.
16. Рубинчик Ю. А. Лексикография персидского языка. М.,1991-221 с.

17. Рубинчик.Ю.А. Основы фразеологии персидского языка. Москва. 1981
18. Тарасов.Е.Ф. Теоретические проблемы функциональной стилистика. // Иностранные языки. Сборник статей. № 2. Москва. 1966

Fars dilində:

19. علی افخمی. سید ضیاء الدین قاسمی سبکهای زبانی در فارسی و نمود ادبی. پژوهش زبانهایی خارجی، شماره ۵۵، تهران، زمستان ۱۳۸۸
20. مریم درپر. ردهبندی و آسیب‌شناسی پژوهش‌های سبک‌شناسی فارسی و راه‌حل‌های پیشنهادی. فنون ادبی. اصفهان. سال ششم، شماره ۱، پیاپی ۱۰. بهار و تابستان ۱۳۹۳، ص ۱۳۱-۱۴۲
21. ابراهیمی شهرآباد، رقیه؛ یوسفی، محمدرضا (۲۰۱۲). "تضاد و انواع آن در زبان فارسی". فنون ادبی. ۴ (۲): ۱۲۹-۱۵۴.
22. همایی، استاد جلال‌الدین. فنون بلاغت و صناعات ادبی، جلد دوم (صنایع بدیع و سرقات ادبی)، چاپ سوم، انتشارات توس، تهران، ۱۳۶۴
23. فرشیدورد، خسرو: دیدی نو نسبت به فنون بلاغت و معانی و بیان و بدیع عربی و فارسی. در: مجله «گوهر»، تیر ۱۳۵۶ - شماره ۵۲. (از صفحه ۲۸۶ تا ۲۹۲).
24. آزاده شریفی، سبک‌شناسی کاربردی، انتشارات فاطمی، چاپ اول، ۱۳۹۷
25. غلامرضا فتحی؛ سیدمجتبی حسینی. "مراعات نظیر، زیور آرایه‌ها". تحقیقات تعلیمی و غنایی زبان و ادب فارسی. ۶۷-۸۱.

İnternet resursları:

26. <http://www.mokhafaf.com/word/>
27. <https://utype.ir/docs/>
28. <http://rasulsoltani64.blogfa.com/post/4>
29. <https://zard.news/blog/idioms/>
30. <https://apll.ir/>
31. <https://lwwworc.org/in-linguistics-what-is-stylistics>
32. https://liar.ui.ac.ir/article_19710.html

Çapa imzalanmışdır 25.07.2022
Kağız formatı 60x80 1/16. Sifariş 42. Həcmi 1.7 ç.v.
Sayı 100

“Çaxmaq” nəşriyyatı, Bakı, AZ 1008, K.Kazımzadə, 2